

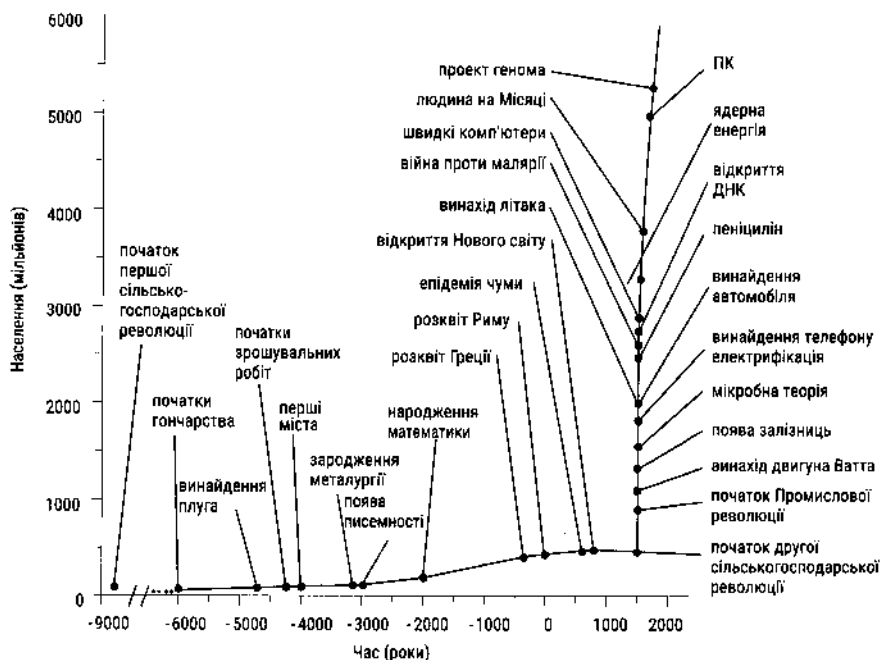
1. 1950: початок визначного століття

Я народився 1943 року, під час Другої світової війни. Добігала кінця бурхлива у військовому й економічному плані половина століття, яка для багатьох стала кошмаром двох війн і затиснутої між ними Великої депресії. Це був кінець однієї епохи й початок чогось зовсім революційного та нового.

Промислова революція почалась у Британії наприкінці XVIII століття й до Другої світової війни тривала вже двісті років. Упродовж попередньої тисячі років економічне зростання, за сучасними стандартами, було незначним. Але згодом Британія, а з нею і континентальна Європа, Північна Америка (Сполучені Штати й Канада), Австралія та Нова Зеландія розпочали прискорено зростати. Їхнє зростання не було приголомшливо швидким за повоєнними стандартами й коливалося від 1 до 2% на рік. Однак протягом тривалого періоду (століття чи двох) саме воно (і його наукові та технологічні основи) створило величезну різницю в доходах між країнами, які ми нині називаємо індустріалізованими, та рештою світу.

Цей переламний момент і раптову зміну напрямку руху можна побачити на відомій діаграмі, створеній видатним істориком економіки й нобелівським лауреатом Робертом Фогелем. Це картина збільшення кількості населення. В його основі лежить стрімке розширення виробничого потенціалу економік, що зростають.

Зростання відчували на собі жителі кількох країн. І тоді, й тепер їх близько 15% населення земної кулі. Решта 85% або знали його незначною мірою, або не відчували взагалі.

Певним винятком стали окремі країни Латинської Америки - до цього факту ми повернемося згодом. Решта світу, включно зі всією Африкою й Азією (Східною та Південною), лишалася бідною. Доходи там зазвичай становили близько одного долара на день, а інколи й менше. Переважна більшість населення жила в селах, займалася сільським господарством і тісно пов'язаними з ним видами діяльності.

Більша частина світу до 1750 року була подібна до 85% світу 1950 року. Люди бідували й переважно жили в технологічно та екологічно застійному середовищі. Певна заможна група володіла землею чи іншими ресурсами й мала політичну, економічну та військову владу. Міждержавні відмінності були незначними. Континентальна Європа та Китай з економічної точки зору не надто відрізнялись одне від одного, що правда, за часів династії Мін (1600) доходи на душу населення в Китаї, як вважають науковці, таки перевищували європейські - хоча, за сучасними стандартами, і не набагато.

Плани Німеччини та Японії у ХХ столітті (експансіоністські в індустріалізованому світі – першої й колоніальніші в його доіндустріальній частині – другої) зірвала воєнна поразка. На решті території саме стрімко демонтовувалися колоніальні структури. Колоніальні імперії після Другої світової війни розвалилися, внаслідок чого виникли десятки нових держав різних розмірів і форм, кожна з яких ставала на тернистий і важкий шлях нової нації. Із суто економічної точки зору деякі з них мали бути частинами більших держав, але коли колоніальний період закінчився, формування економічної життєздатності, вочевидь, не було здійсненою програмою. Наслідки вищезгаданого періоду мали більше спільного з колоніальною історією та географією і племінними відмінностями, ніж із економічною раціональністю та здоровим глуздом. Спадщиною став світ із понад двома сотнями переважно нежиттєздатних в економічному плані країн. У багатьох із них не було почуття національної ідентичності або громадянства. Створити необхідну основу національної ідентичності та єдності виявилось непросто.

Після війни до міжнародних планів додалося відновлення зруйнованих індустріалізованих економік, створення систем управління та господарств низки колишніх колоній і, врешті-решт, формування міжнародних інституцій, аби інвестувати в цей плинний багатонаціональний краєвид і зробити світ стабільнішим і не таким жорстоким.

Війна, кровопролиття та неспроможність керувати конфліктом чи його уникнути не були винаходами ХХ століття. Справжньою новизною стали тільки масштаби, глибина й далекосяжність наслідків. Як повоєнні лідери, так і прості громадяни прагнули створити новий, менш антагоністичний спільний підхід до міжнародної архітектури, що визначав би взаємодію країн або принаймні впливав на неї. Рушієм промислової революції були наука та швидкий розвиток технологій. Вони спричинили зростання доходів і зробили війни небезпечнішими.

Покоління повоєнних лідерів помітило цей руйнівний потенціал і оцінило його можливу роль у майбутніх світових конфліктах повоєнних економік за доступ до обмежених природних ресурсів (особливо енергії). Причинами конфліктів стали величезні відмінності в доходах, можливостях, політиці та ідеології. Не знаючи й не маючи пункту призначення, лідери хотіли змінити траєкторію глобальної економіки. Озираючись назад, можна побачити, що їм це значною мірою вдалося.

Японія приєдналася до групи індустріалізованих країн у XIX столітті. Вона розпочала тривалий процес модернізації та відкритості в епоху Мейдзі, 1861 року, й зустріла 1940 рік частково індустріалізованою країною та єдиною незахідною колоніальною державою Азії. 1945 року японці були переможеною нацією з непевним майбутнім, але саме Японії судилося стати першою країною зі стрімким і стабільним повоєнним зростанням. Її зростання, основні стратегії та політика стали прикладом для наслідування в усій Азії і врешті-решт на інших континентах. Зараз, здається, важко переоцінити важливість японського феномену. Країна зросла небаченими темпами майже без традиційних природних ресурсів, таким чином перевернувши усталені економічні уявлення про джерела збагачення і росту країн, що розвиваються.

Китаю пощастило менше. У XIX столітті через руйнівний ефект зовнішніх втручань дохід на душу населення в цій країні впав. Його падіння – відносно рідкісне явище в економічній історії, якщо не брати до уваги епідемії чуми. Дві тисячі років династичного правління добігли кінця. Їх замінила республіка, яка пройшла через японську окупацію та Другу світову війну й насправді ніколи не мала шансів на успіх. У 1949 році, коли комуністи взяли Китай під контроль, він був однією з найбідніших країн у світі й за тридцять років централізованого планування, колективізованого виробництва та сільського господарства майже не зрушив з місця.